

Azərbaycan Respublikasının
Prezidenti yanında
Kütləvi İnformasiya Vasitələrinin
İnkisafına
Dövlət Dəstəyi Fondu

Azərbaycanın dövlətçilik tarixinin, milli adət-ənənələrinin, elm və mədəniyyətinin təbliği

Faiq Ələkbərli
dosent, fəlsəfə üzrə
fəlsəfə doktoru

II Yazı

Ömər Faiq Nemanzadə hesab edir ki, İslamda islahatlar aparılmalı və bu zaman Avropanı təqiddən uzaq durmaq lazımdır. O bildirir ki, müsəlmanlar geyimdə, məişətdə avropalılar təqild etdikləri halda mədəniyyət və maarif sahəsində onlardan xeyli geridədir. "Aman ya rəbbil Bizlərin bu dərəcə qafılana, meymunca təqildimiz bir misli daha bir millətdə tapılmalı? Ev eşayımızı avropalılarkına oxşadıb tez-tez dəyişdirdiyimiz, hər gün köhnələrinin yerinə təzələrinə qoymağa çalışdığımız halda, bizlərin əsil həyatına, milli beqamıza səbəb olacaq çürük qatamızı, kifli bəynimizi, yaşlanmış fikrimizi, zəhərli adətlərimizi, meymunca təqildimizi əsil dəyişdirmək, islah etmək istəmirik Avropa eşyasına olan meylimize, fireng malına olan meftuniyyətimizə, arzumuza baxsalar – tamam bir avropalız. Amma maarif, mədəniyyət, cəmiyyət xüsusunda fikirlərimizi, eməllərimizi diqqətə alsalar – küllü bir fanatik, ən cahil müteəssib bir türküstanlı, buxaralız. Bunlarla bərabər ortada yad-əcnəbi surətində bir müsəlmanlıq sözü gəzib duruyor. Amma inanırsın ki, cümlənin sözü, kəlləsi heç bəhanə, yalançı sufillik, özgələti ədadıcılıq, cib doldurmaqlıq, qəraz və mənfəətə xidmətdir".¹

Nemanzadə yazırdı ki, millət uğrunda, onun cəhaletdən qurtulub inkişaf etməsi üçün maariflənmək, çalışmaq, himmət göstərmək lazımdır. "Görürüz ki, bir ovuc millətlər zamanəyə görə olan maarif və səyi və himmətləri sayəsində milyonlarca cahil, qafil insanları özlərinə maddi, mənəvi əsir edirlər. Hər millət öz camaatı, öz milləti uğrunda varını, yoxunu, hətta canını fəda eleyir ki, əsarətə, həqarətə giriftar olmasınlar. Bir az eqli başında olan mil-

O, doğru yazırdı ki, bu məsələdə islam dininə, yeni Qurani-Kərimə və hədislərə müraciət edərkən də, müsəlmanlara tövsiyyə edilən aye və kəlamları da öz bildiyimiz kimi yozur, inkişaf etmək yolu yox, yerimizdə saymaq düşüncəsini əsas götürürük: "Əsil islahiyyətdən, zamanənən tələblərindən xəbərsiz yatırıq, halbuki zaman dəyişir, dünya dəyişir, hər şey dəyişir, hər mil-

Ömər Faiq Nemanzadənin yaradıcılığında milli maarifçilik: türkcülük və azərbaycançılıq

lət dəyişir, hər zərrə dəyişir... İnsaf və müvəttədir ki, bizlər hər şeydən də dişən olaq? Dəyişməli, biz də mütləq dünyəvi eməllərimizi, göz görə təhlükələrə, səfələtlərə sürükleyen köhnə adətlərimizi, cahilənə fikirlərimizi, eməllərimizi dəyişməliyik. Və illa özgələr bizləri bütün özgə yolda dəyişdirib yox edərler...".³

Bildim ki, millətimizin hüququnu məhv edən, millət qəlbini kəsməyə çalışan baltanın sapı yəne bizdədir. Bildim ki, müsəlman donudaki islam xainləri, "Molla Nesreddin"ın 22-ci nömrəsində ayılları, qurdları, aslanları parçalamış islamı qəpib yeməkləri bərsindəki şəkilləri əldə dəstəvüz edib "Molla

özgə cür tutmaq, mərsiyələrimizi daha təzə bir sayaq millətpərvərəne üzrə oxutmaq lazım gəldiyi halda sahibinin niyyəti və məsləkindən bixəbər hərəkət edən cansız maşın kimi qayırdığımız iş və əməldən özümüz də xəbərsiz buluruq".⁶

Şübhəsiz, Ö.Faiq bu fikirlərində tamamilə haqlı idi. Çox yazıq ki, həmin dövrdən bir əsr keçməsinə baxmayaraq, bu günün özündə də bir çoxları imam Hüseyin (ə) şəhadət yolundan xəbərsizdir. Ancaq buna baxmayaraq, özlərini imam Hüseyin (ə) əqidesinin davamçıları hesab edirlər. Çünki bu cür müsəlmanları fikrinə, əgər bir müsəlman məhərrəmlik günündə göz yaş axıdırsa, zəncir vurursa, hətta başını yanb qanını tökürsə, deməli, o peyğəmbər övladının layiqli davamçısıdır. Məhz bütün bunları nəzərə alaraq Nemanzadə yazırdı: "Məhərrəm ayının beş-on günündə aciz uşaqlar kimi yalnız başımıza küllər töküüb zəncirlərlə öz-özümüzü vurub yaralamaq, aye, ali bir niyyət uğrunda şəhid olan bir nümunəyi qeyrət o mücəssəmi həmiyyət üçün yas və matəm saxlamaqdır? Hər insaf sahibindən soranm: lazımdır deyilmi ki, hər kəs tutduğu işin, icra etdiyi matəmin nədən ötrü və nə cür bir zatişərif üçün olduğunu layiqli ilə bilsin".⁷

Bu baxımdan Ömər Faiq haqlı

olaraq hesab edirdi ki, imam Hüseyin (ə) şəhadət yolunu anlamaq üçün ilk növbədə, peyğəmbər övladının bir ovuc tərəfdarı ilə öz qüvvətindən neçə min kərə artıq olaq qüvvətə qarşı dayanmağın məqsədini, eyni zamanda "nə üçün bu rüqətgəz, o ciyərsuz hal ilə şəhadətə, o dəhşətə surət ilə fədaicənə razı olmasının" səbəblərini bilmək lazımdır. Nemanzadə yazırdı: "Şəksiz ki, qeyrət və həmiyyəti qəlbə ali hümmətə sığmayan bu millət əşiqi şəhadət-ölümü, xeyr, bu ölüm surətində əbədi varlığı, əsarət və həqarət ilə yaşamağa tərcih verdi. Şəksiz ki, təlütətinin, hümmətinin hüququnu mühafizə etmək, hür və müstəqil yaşamaq, özgələrə boyun əyməmək ən birinci müqəddəs niyyəti idi. Şəksiz ki, niyyət buyurduğu kimi həyat olmadığı surətdə məqsədi-alisi, hüquqi-qövmiyyəsi, istiqbali milliyəsi yolunda qurban olmağı canına minnət bildi. Şəksiz ki, niyyət və məsləkində səbat və qərar edib Kərbəla dəhşətini həmiyyəti-viddaniyyə, əsbiyyəti-qövmiyyə, həsiyyəti-milliyəyə, hüquqi-insaniyyə qanına qərq etməyi məhz o tökülən qanların verdiyi qüvvətlə gələcəkdə açılacaq olan millət çiçəklərinin hüsn-surətlə yaşamaqları üçündür. Heyhat, harda o niyyətlər, o fədailiklər, harda bizim bugünkü qafilənə rəftarımız, başlanımıza bimənə, cahilənə kül-saman tökməklə iktifa etməyimiz?"⁸

Nemanzadənin burada İmam Hüseyin (ə) şəhadətini mənasının və mahiyyətini anlamaqla məqsədi İslam dininin yeniliyə qarşı olmasını, zamanla ayaqlaşmanın vacibliyini göstərmək idi. Ona görə, müsəlmanlar İmam Hüseyin əqidesindən, islamliğin əsil mahiyyətindən o qədər uzaqlaşsalar ki, ancaq zəncir vurmaq, baş yamaqla öz işlərini bilməsinə hesab edirlər və nəticədə də niyyətsiz, ya da mənasız eməllə zəlli günə qalıb, yadları köləli halına düşüblər. "Əss və heq-qətdən nə qədər uzaqlaşmışıq! Budur ki, bu uzaqlaşmışıq, rahat zənni ilə bugünkü həqarət və zillətə yaşamağımız etiyimiz əməl və tutduğumuz işlərin təbli niyyətsiz, fikirsiz olduğundan, yeni heq-qətdə nə cür çalışmaq gerk olduğunu bilmədiyimizdəndir. Bugünkü əksər eməllə və rəftarımız müvafiq şəri və eqli olmadığına, hüquqi insaniyyəti mühafizəyə, istiqbali milliyəmizi təminə əsil yarıya bilmədiyinə əlbət əvəməsinəzi eqli iməz, fikri çatmaz. Çünki onlar zamana görə məlumatlı-əməliyyətdən, üsuli-vezi-ələmdən bixəbərdirlər".⁹

1 Nemanzadə Ömər Faiq. Seçilmiş əsərləri. Bakı, «Şərq-Qərb», 2006, s.58

2 Yəne orada, s.60

3 Yəne? orada, s.61

4 Yəne orada, s.36-37

5 Yəne orada, s.143

6 Yəne orada, s.68

7 Yəne orada, s.68

8 Yəne orada, s.68-69

9 Yəne orada, s.69

"Şəksiz ki, qeyrət və həmiyyəti qəlbə ali hümmətə sığmayan bu millət əşiqi şəhadət-ölümü, xeyr, bu ölüm surətində əbədi varlığı, əsarət və həqarət ilə yaşamağa tərcih verdi. Şəksiz ki, təlütətinin, hümmətinin hüququnu mühafizə etmək, hür və müstəqil yaşamaq, özgələrə boyun əyməmək ən birinci müqəddəs niyyəti idi. Şəksiz ki, niyyət buyurduğu kimi həyat olmadığı surətdə məqsədi-alisi, hüquqi-qövmiyyəsi, istiqbali milliyəsi yolunda qurban olmağı canına minnət bildi. Şəksiz ki, niyyət və məsləkində səbat və qərar edib Kərbəla dəhşətini həmiyyəti-viddaniyyə, əsbiyyəti-qövmiyyə, həsiyyəti-milliyəyə, hüquqi-insaniyyə qanına qərq etməyi məhz o tökülən qanların verdiyi qüvvətlə gələcəkdə açılacaq olan millət çiçəklərinin hüsn-surətlə yaşamaqları üçündür. Heyhat, harda o niyyətlər, o fədailiklər, harda bizim bugünkü qafilənə rəftarımız, başlanımıza bimənə, cahilənə kül-saman tökməklə iktifa etməyimiz?"

lələr özgə gurultulara, özgələrin əhvalına qulaq verməklə bərabər bütün qüvvələrini, qeyrətlərini, fikirlərini öz millətlərinin tələqəsinə həsr edirlər. Amma bizlər... Ah, bizlər guya hər vacibli milli işimizi qurtanb arxayın, rahat olmuşuz kimi oturub gözəl-gözəl firsətləri itinib ağzımızı özgələrin əsərlərinə qarşı açıb qalmışıq. Qulaqlarımızı özgələrin sözlərinə tikib dumuşuq. Bəynimizi bizə əsil xeyri olmayan boş politika və cəfəngiyyət ilə çürüdüüb öz işimizdə mətəl qalmışıq, qalınq".²

Ömər Faiqin o fikrimə qatılınq ki, bir toplum təməl prinsiplərdən uzaqlaşmadan öz milli-dini adət-ənənələrini yaşadıqları zamanlarına uyğunlaşdırmalıdır. Əgər bunu, həmin toplumuz özü etməyi bacarmasa, o zaman digər yad toplumlara təsiri altına düşəcəkdir. Ancaq bu yeniləşmələr isə ağılla və soyuqanlı şəkildə həyata keçirilməli, bu zaman sözün əsil mənasında müdrək olanların fikirləri ilə hesablaşılmalıdır. Məsələn, milli-dini adət-ənənələrin zamanla əlaqələşməsinə, ona uyğunlaş-

Nesreddin"i hökumətə əsil göstərən əlçaqqlar nə cür müsəlmanlardır".⁵

Məşhur "Dəvət" adlı kitabında da o, yazırdı ki, müsəlmanlar islam dinində yeniləşmənin olmasının zəruriliyini dərk etməlidir. Onun fikrinə, müsəlmanlar məhərrəmlikdə baş-gözünü yanb qan tökməkdənsə, həzrəti imam Hüseyin (ə) millət yolunda şəhidliyini öyrənməli, onun şəhadətindən doğru nəticə çıxarmalı və cəmiyyətin yeniləşməsi yolunda getməlidir. O yazırdı: "Nə hacət, hər il məhərrəmlikdə zahi-

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Kütləvi İnformasiya Vasitələrinin İnkişafına Dövlət Dəstəyi Fondunun maliyyə dəstəyi ilə çap olunur